

Projekta laikā nojauks divus upju aizsprostus un atjaunos zivju migrēšanas ceļus

Par tīrām upēm

Projekts "Par tīrām upēm!" ir upju ekosistēmas atjaunošanas iniciatīva, ko 2021. gadā aizsāka minerālūdens zīmols "Mangali" sadarbībā ar Pasaules Dabas Fondu. Projekta mērķis ir ilgtermiņā rūpēties par Latvijas upju dabiskā tecējuma atjaunošanu, ekosistēmas un ūdens kvalitātes uzlabošanu.

Līdz 2030. gadam Eiropas Savienība ir apņēmusies atbrīvot no aizsprostiem vismaz 25 000 km upju, uz kurām atrodas vairāk nekā 1,2 miljoni šķēršļu.

71 %
planētu sedz ūdens

3 %
ir tikai saldūdens

>1 %
no planētas saldūdens ir viegli pieejams un izmantojams cilvēku vajadzībām

33%

No Latvijas upēm ir augstvērtīgā ekoloģiskā kvalitātē

Latvijā ir 12 500 upes, kuru ekosistēmu būtiski apdraud ne tikai ūdens piesārņojums, upju pārveidošana, pārzveja un klimata pārmaiņas, bet arī dažāda veida aizsprosti.

Vairāk nekā 1200 upju aizsprostu Latvijā

Dabiski veidoti aizsprosti – bebru dambji, kritušo koku sanesumi upēs un arī ūdenskritumi.

Mākslīgi veidoti aizsprosti ir cilvēku radīti – hidroelektrostacijas, dzirnavu diķi, nepareizi veidotas caurtekas, kā arī cilvēku izveidotas peldvietas un citām vajadzībām paredzēti uzpludinājumi.

-93%

Pēdējos 50 gados migrējošo zivju skaits Eiropā kopumā ir samazinājies par 93% un aizsprostu likvidēšana ir viens no veidiem, kā šo kritumu ievērojami samazināt un atjaunot zivju populācijas.

10* Prioritāri nojaucami aizsprosti

Pateicoties sabiedrības iesaistei, projekta "Par tīrām upēm!" pirmajā darbības gadā, 2021. gadā, tika saņemti 70 ziņojumi par dažādiem upju aizsprostiem, kā arī veikts vides pētījums ar Pasaules Dabas Fonda ekspertu iesaisti, lai izvērtētu šo aizsprostu ietekmi uz dabu. Kopumā 10* aizsprosti tika identificēti kā prioritāri nojaucami, jo tie nodara nopietnu kaitējumu Latvijas upju ekosistēmai.

2023. gadā tiks nojaukti divi prioritārie aizsprosti

– **Sveķupes caurteka** netālu no ietekas Lenčupē, Gaujas Nacionālā parka teritorijā, kuras augštecē atrodas vērtīgas taimiņa nārsta teritorijas. Šī caurteka ir pārāk sekla, tādēļ tā ir zivīm nepārvarama. Caurteku padziļinot, upe tiktu atvērta gan ceļotājzivju, gan pārējo organismu migrācijai.

– **Bejas dambis uz Alūksnes upes**, kurš ir nefunkcionējošs. Pēc aizsprosta likvidēšanas tiks nodrošināta barības vielu, zivju un citu dzīvību pārvietošanās. Turklāt Alūksnes upe savienojas ar Pededzi, kurā ir vairāki kvalitatīvi un vērtīgi upju posmi, un pēc aizsprosta nojaukšanas tā būs viegli un pilnvērtīgi pieejama zivīm, kas atrodas Alūksnes upē, piemēram, nēģiem un forelēm.

* Projekta "Par tīrām upēm!" ietvaros plānots nojaukt arī Ropažu dambi uz Lielās Juglas, cilvēka radītu aizsprostu diķsaimniecības vajadzībām uz Rēzeknes upes, dzelzceļa tiltu ar caurteku uz Siliņupītes, Staiceles dambi uz Salacas, koku sagāzumus Vesetas upē, caurteku Gosupes upē, bijušās hidroelektrostacijas dambi uz Vaives upes. Aizsprostus plānots nojaukt pa 1 aizsprostam gadā.

Projekts “Par tīrām upēm!”, ko īsteno minerālūdens zīmols “Mangaļi” sadarbībā ar Pasaules Dabas Fondu, turpina rūpēties par Latvijas upju ekosistēmas atjaunošanu un uzlabošanu. Projekta pirmie darbības gadi, 2021. un 2022. gads, tika veltīti upju izpētei un sabiedrības informēšanai, bet jau šī gada vasaras vidū, plānota pirmo divu aizsprostu nojaukšana – tiks pārbūvēta Sveķupes caurteka Gaujas Nacionālā parka teritorijā un nojaukts Bejas dambis Alūksnes pusē.

Līdz 2030. gadam Eiropas Savienība ir apņēmusies atbrīvot no aizsprostiem vismaz 25 000 km upju, uz kurām atrodas vairāk nekā 1,2 miljoni šķēršļu. Pēdējo divu gadu laikā 17 Eiropas valstīs nojaukti ap 239 upju aizsprosti, kas ir rekordliels skaits, salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem. 2020. gadā Spānijā vien tika likvidēti 108 aizsprosti, kas ir vairāk nekā visā Eiropā kopumā tika nojaukts. Labie piemēri ir atrodamī arī tepat netālaļās kaimiņvalstīs, piemēram, Somijā aizsprostu nojaukšanas process jau ir nākamajā līmenī. Viņi vairs nestrādā tikai pie nefunkcionējošo aizsprostu nojaukšanas, bet jau ir sākuši strādāt pie mazo hidroelektrostaciju nojaukšanas, kas nodara globāli lielāku postu videi, nekā dod labumu nelielai sabiedrības grupai.

Brīvi plūstošas upes - nozīmīgs solis dabas vērtību saglabāšanā

Pētījuma dati rāda, ka no aptuveni 12 500 Latvijas upju, tikai trešdaļa (33%) ir augstvērtīgā ekoloģiskajā kvalitātē. Upju veselību ietekmē dažādi faktori – ūdens piesārņojums, upju pārveidošana, pārzveja un klimata pārmaiņas. Kā arī viens no būtiskajiem upju ekosistēmas apdraudējumiem ir dažādu veidu aizsprosti, kas veidojas gan dabiskā, gan mākslīgi izveidotā ceļā.

“Pēdējos 50 gados migrējošo zivju skaits Eiropā kopumā ir samazinājies par 93% un aizsprostu likvidēšana ir viens no veidiem, kā šo kritumu ievērojami samazināt un atjaunot zivju populācijas. Latvijā uz upēm ir vairāk nekā 1200 aizsprostu un mūsu kopīgais mērķis šī projekta ietvaros ir atbrīvoties no šiem aizsprostiem, lai atjaunoto upju dabisko tecējumu! Cilvēki ir pieraduši redzēt aizsprostus upēs, tomēr ir jāsaprot, ka uzbūvētie šķēršļi ir būtisks apdraudējums upes ekosistēmai, kas ietekmē gan to ekoloģisko stāvokli, tajā mītošās zivis un dzīvos organismus, gan spēj kritiski izmainīt upes ieleju vairāku kilometru garumā,” skaidro Magda Jentgena, Pasaules Dabas Fonda Baltijas jūras un saldūdens programmas vadītāja.

Problemātisku aizsprostu nojaukšana, atver jaunu ceļu upēm

Pateicoties sabiedrības iesaistei, projekta “Par tīrām upēm!” pirmajā darbības gadā, 2021. gadā, tika apkopta informācija par dabiski vai mākslīgi izveidotiem aizsprostiem Latvijas upēs, kā arī veikts vides pētījums ar Pasaules Dabas Fonda ekspertu iesaisti, lai izvērtētu šo aizsprostu ietekmi uz dabu. Tika izvērtēta aizsprostu lokācija, cik kilometri atbrīvotos, ja nojauktu aizsprostus, uz kāda veida upēm tie atrodas, un kāda ir sociāli ekonomiskā ietekme no šo aizsprostu esamības. Kopumā tika saņemti 70 ziņojumi par dažādiem upju aizsprostiem, no tiem – 10 aizsprosti* tika identificēti kā prioritāri nojaukami, jo tie nodara nopietnu kaitējumu Latvijas upju ekosistēmai.

Šajā gadā kopumā tiks atbrīvoti 28 km upes, padarot tās pilnībā brīvi plūstošas. Tiks pārbūvēta Sveķupes caurteka (4 km gara) netālu no ietekas Lenčupē, Gaujas Nacionālā parka teritorijā, kuras augštecē atrodamas vērtīgas taimiņa nārsta teritorijas. “Šī caurteka ir pārāk sekla, tādēļ tā ir zivīm nepārvarama. Caurteku padziļinot, upe tiktu atvērta gan ceļotājzivju, gan pārējo organismu migrācijai. Šobrīd Sveķupes caurtekas pārbūves darbi ir pilnībā saskaņoti ar Dabas aizsardzības pārvaldi. Kā arī 2022. gadā augustā tika veikta iepriekšēja upes izpēte, kurā notika zivju uzskaitē, un tās apsekošana,” piebilst M. Jentgena.

Vasaras vidū pilnībā tiks nojaukts nefunkcionējošais Bejas dambis uz Alūksnes upes, kurā patlaban nenotiek nekāda veida saimnieciskā darbība. “Aizsprostam nav ne funkcionāla, ne finansiāla pamata, taču pēc tā likvidēšanas tiks nodrošināta barības vielu, zivju un citu dzīvību pārvietošanās. Turklāt Alūksnes upe (24 km gara) savienojas ar Pededzi, kurā ir vairāki kvalitatīvi un vērtīgi upju posmi, un pēc aizsprosta nojaukšanas tā būs viegli un pilnvērtīgi pieejama zivīm, kas atrodas Alūksnes upē, piemēram, nēģiem un forelēm,” skaidro M. Jentgena.

“Lai arī arvien vairāk tiek pievērsta uzmanība kritiskajam upju piesārņojumam un to ekosistēmas aizsardzībai, ar to tomēr ir par maz – nepieciešams arī rīkoties! Esam gandarīti, ka trešajā projekta gadā kopīgi varam spert lielu un nozīmīgu soli – no upju izpētes un aizsprostu identificēšanas, sabiedrības informēšanas un izglītošanas par upju ekosistēmas uzlabošanas nepieciešamību – uz aktīvu un atbildīgu darbību, aizsprostu nojaukšanu! Ikvienam no mums ir jāuzņemas atbildība par dabas resursu ilgtspējīgu izmantošanu un kopīgi jā rūpējas par dabas atjaunošanas procesiem. Šī iniciatīva ir būtiska ne tikai pašreizējām paaudzēm, bet arī turpmākajām, tādējādi veidojot stabilu pamatu ilgtspējīgai un atbildīgai paaudzei,” stāsta Ilze Auziņa-Grabeca, SIA “Cido Grupa” mārketinga vadītāja.

Šogad par projekta “Par tīrām upēm!” partneri ir kļuvusi arī kafejnīcu tīkls “Ezītis Miglā”, kurš kopā ar Pasaules Dabas Fondu un minerālūdens zīmolu “Mangaļi” organizēs pārgājienus gar Latvijas upēm, lai veicinātu izpratni par dabas resursu atjaunošanu un upju nozīmību kopējā dabas ekosistēmā. Pirmais pārgājiens jau notiks aprīļa beigās, bet nākamie plānotie – vasaras vidū un rudens sākumā.

*Papildus minētajiem aizsprostiem projekta ietvaros Pasaules Dabas Fonda eksperti atlasīja arī Ropažu dambi uz Lielās Juglas, cilvēka radītu aizsprostu dīkšsaimniecības vajadzībām uz Rēzeknes upes, dzelzceļa tiltu ar caurteku uz Siliņupītes, Staiceles dambi uz Salacas, koku sagāzumus Vesetas upē, caurteku Gosupes upē, bijušās hidroelektrostacijas dambi uz Vaives upes. Aizsprostus plānots nojaukt pa vienam aizsprostam gadā.

Vairāk par projektu: www.partiramupem.lv

Jaunākā informācija:

www.facebook.com/MineraludensMangali/

www.instagram.com/mangali_udens/